

Anna Bednarczyk, *W poszukiwaniu dominanty translatorskiej*, Warszawa: Wydawnictwo PWN 2008, ss. 116.

W dobie żywiolowo rozwijających się zainteresowań przekładem zarówno w aspekcie praktycznym, jak i teoretycznym i związanym z tym zapotrzebowaniem na literaturę przedmiotu w zakresie przekładoznawstwa, książka Anny Bednarczyk niewątpliwie wychodzi naprzeciw tym oczekiwaniom. Autorka podejmuje problem od dawna nurtujący wielu badaczy przekładu, w centrum zainteresowań stawia bowiem pytanie o istotę dominanty translatorskiej, konstytuującej celowość każdego tłumaczenia i warunkującej wybór odpowiednich strategii tłumaczeniowych. To kluczowe dla dalszych rozważań pojęcie Autorka definiuje jako „element struktury utworu tłumaczonego, który trzeba przełożyć (odtworzyć) w utworze docelowym, aby zachować całokształt jego subiektywnie istotnych cech” (s. 13). Jednocześnie podkreśla, że dominanta wyznaczona przez tłumacza niekoniecznie musi pokrywać się z dominantą wytyczoną przez autora oryginału, rezultatem takiego rozgraniczenia jest wprowadzenie pojęć: *dominanta translatoryczna* oraz *dominanta translatorska*. Pierwsza z nich staje się – zdaniem A. Bednarczyk – wyznacznikiem ekwiwalencji, powinien zatem cechować ją zobiektywizowany charakter. Druga natomiast odnosi się do wyznaczanych przez tłumacza celów, jakie powinno pełnić dane tłumaczenie w kulturze docelowej. Dominanta translatorska koresponduje więc z zasadą akceptowalności tekstu w nowej rzeczywistości językowo-kulturowej. Ta dyferencjacja typów dominant (może nie do końca przejrzysta z terminologicznego punktu widzenia) jest niewątpliwie konsekwencją tzw. podwójnego uwarunkowania tekstu przekładu: z jednej strony względem tekstu oryginalnego, z drugiej zaś – względem nowych odbiorców, stawiających określone wymogi uzualno-normatywne. Jak słusznie zauważa Badaczka, „tekst akceptowany w kulturze tłumaczenia jako wytwór tej kultury będzie jednak zawsze odbierany w inny sposób, niż w kulturze oryginału był odbierany wytworzony w niej tekst” (s. 14).

Oprócz dwóch powyższych Autorka zwraca uwagę na możliwość istnienia jeszcze innych typów dominant na przestrzeni jednego tekstu, w tym na tzw. dominantę intersemiotyczną, odwołującą się do kodów pozawerbalnych. Przytaczana w takim brzmieniu dominanta jest skutkiem pewnych ustaleń terminologicznych poczynionych przez Autorkę, określających wszelkie intertekstualne niewerbalne elementy tekstu polisemiotycznego elementami intersemiotycznymi. Swoje poszukiwania dominanty intersemiotycznej Badaczka opisuje na przykładzie dwu tekstów piosenek estradowych, które ze swej natury są kodami kulturowymi, wyrażenie nacechowanymi zjawiskami polisemiotycznymi, obejmującymi następujące elementy: muzykę, słowa, konteksty pozaliterackie. Materiał ilustracyjny w recenzowanej pracy stanowią również wybrane teksty użytkowe, zwłaszcza reklamy, w obrębie których spotykają się przynajmniej dwa systemy znaków: słowo i rysunek. W przypadku prób przekładu powyższych tekstów polisemiotycznych tłumacz powinien ustalić, który z obecnych w danym tekście kodów jest dominujący; w przypadku omawianego przez Autorkę przekładu piosenki estradowej taką dominantą intersemiotyczną będzie warstwa meliczna utworu.

Recenzowana monografia doskonale wpisuje się w aktualny nurt badań nad przekładem, traktowanym jako zjawisko kultury oraz skupiającym uwagę na kategorii odbiorcy i sposobie recepcji przez niego tłumaczonych tekstów. Wiele uwagi w niniejszej pracy poświęcono zagadnieniom odbioru przekładu, w tym również problemom tzw. manipulacji recepcją poprzez świadome działania, mające najczęściej swoje podłoże w kontekście politycznym (w tym w tzw. poprawności politycznej), światopoglądowym. Jak słusznie zauważa A. Bednarczyk, zabiegi manipulacyjne były wykorzystywane zarówno w odniesieniu do utworów bardziej odległych w czasie (np. XVII-wiecznych), jak i współczesnych. Jedną z form realizacji takiej manipulacji jest – obok redukcji pewnych fragmentów wielu utworów – również brak tłumaczeń niektórych „niewygodnych politycznie” dzieł, takich jak np. opowiadania Mikołaja Gogola *Старуха Изергиль* czy przez długi czas również innego utworu Gogola *Тарас Бульба*.

Dalsze poszukiwania dominanty translatorskiej zmierają w kierunku badania elementów kultury trzeciej na przykładzie opowiadania Czingiza Ajtmatowa *Пезуи нес, бежущий краем моря*. W tym przypadku kulturę trzecią stanowi obszar kulturowy niewielkiej eskimoskiej osady Niwchów na Wybrzeżu Ochockim. Językowymi wyznacznikami tej kultury w tekście Ajtmatowa stają się następujące elementy: wtrącenia obce, specyficzny sposób narracji, zaskakujące porównania czy też opisy nieznanymi obyczajów. Jak zauważa Badaczka, dominantą translatorską w przekładzie tego tekstu stało się dla polskiego tłumacza odtworzenie egzotyzmów, bezpośrednio nawiązujących do omawianej kultury, a więc nie tylko wtrętów obcojęzycznych z trzeciej kultury, ale również fałsi-kulturowo nacechowanych elementów, będących przykładem odpowiedników tak zwanych nielokalizowanych dialektyzmów.

Różnice na płaszczyźnie asocjacyjnej, jakich doświadczają odbiorcy oryginału i przekładu, niejednokrotnie prowadzą do powstania tzw. pseudoprzekładu, w którym tłumacz, dokonując zabiegu trawestacji oryginału, w sposób zupełnie świadomy pozostawia fałszywe tropy.

Nowatorski charakter koncepcji sprawia, że niniejsza monografia może być wykorzystywana na zajęciach poświęconych zagadnieniom zarówno teorii, jak i praktyki przekładu tekstów literackich (zwłaszcza w ramach coraz bardziej powszechnej w środowiskach akademickich specjalizacji tłumaczeniowej). Klarowny, logiczny styl argumentacji oraz liczne, interesujące z uwagi na kontekst kulturowy egzemplifikacje tekstowe sprawiają, że niniejsza publikacja z całą pewnością będzie dobrze odbierana w środowisku naukowym, tym bardziej, że rynek wydawniczy pozycji traktujących o przekładzie tekstów rosyjskich jest raczej ubogi. Niekwestionowanym atutem recenzowanej monografii jest również fakt, że chociaż książka zawiera materiał ilustracyjny, pochodzący wyłącznie z rosyjskich tekstów oryginalnych i ich polskich przekładów, to szczegółowy opis poszczególnych egzemplifikacji ułatwi recepcję tekstu również innym filologom (i nie tylko), nie będącym sławistami-rusycystami. Dodatkowo uwagę zwraca przejrzysty sposób zapisu poszczególnych przykładów; są one przytaczane w tabelach, co niewątpliwie ułatwia wizualizację danego fragmentu tekstu.

Monografia Anny Bednarczyk z całą pewnością znajdzie uznanie nie tylko w kręgu adeptów sztuki tłumaczenia, ale również wśród doświadczonych tłumaczy-praktyków,

którzy zapragną poszerzyć swoje horyzonty poznawcze. Co więcej, książka z uwagi na bardzo interesujący i liczny materiał egzemplifikacyjny pochodzący z kanonu literatury rosyjskiej może zyskać uznanie wśród literaturoznawców, posługujących się na co dzień tekstami tłumaczonymi.

Maria Mocarz
Instytut Filologii Słowiańskiej KUL

BEATA SIWEK, Instytut Filologii Słowiańskiej KUL

Konferencja: *W kręgu wartości: Bóg, człowiek, świat w kulturze i literaturach wschodniosłowiańskich*, Lublin, 18-19 kwietnia 2008

W dniach 18-19 kwietnia 2008 roku w Collegium Norwidianum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa pt. *W kręgu wartości: Bóg, Człowiek, Świat w kulturze i literaturach wschodniosłowiańskich*. Organizatorami konferencji były: Katedra Literatury Rosyjskiej KUL oraz Zakład Literatury i Kultury Rosyjskiej XVIII-XIX wieku UMCS.

Konferencja stanowiła upamiętnienie dziesiątej rocznicy śmierci Profesora Ryszarda Łuźnego, założyciela sławistycznego ośrodka naukowo-dydaktycznego w KUL¹, wybitnego popularyzatora literatury i myśli religijnej narodów wschodniosłowiańskich, o którym prof. Jan Orłowski pisał: „Ryszard Łuźny był uczonym wielkiego formatu, odważnie i przewidująco stawiał przed polską rusycystyką nowe horyzonty badawcze, nigdy nie ulegał pokusom jej ideologicznej sowietyzacji. Nie był typem badacza, który zasklepia się w swojej wąskiej dyscyplinie filologicznej, wprost przeciwnie – był uczonym, humanistą w pełnym tego słowa znaczeniu, ujmującym dawne piśmiennictwo Rosjan, Ukraińców i Białorusinów w szerokim kontekście kultury duchowej tych narodów”².

Nieprzypadkowy był zatem wybór tematu konferencji, wszak wyraźnie nawiązywał on do profilu badań historycznoliterackich i kulturowych, zapoczątkowanych na gruncie badań sławistycznych przez prof. Łuźnego, a także wybór prelegentów – na konferencji obecni byli uczniowie Profesora (Jan Orłowski, Witold Kowalczyk, Anna Rażny, Adam

¹ Zob. na ten temat: J. Orłowski, A. Woźniak, *Wspomnienie o działalności Ryszarda Łuźnego w KUL*, „Roczniki Humanistyczne”, 51(2003), z. 7, s. 183.

² J. Orłowski, *Chrześcijańskie tradycje literatury rosyjskiej w badaniach Ryszarda Łuźnego*, tamże, s. 195.